

Odpověď na polemiku

LUCIE KÖNIGOVÁ

Jsem velmi potěšena, že můj článek *Teorie státní suverenity a praxe intervence* (uveřejněný v časopise *Mezinárodní vztahy*, 3/2001) vzbudil pozornost a polemickou reakci Daniela Šmihuly.

Vzhledem k tomu, že jsem se v celém textu snažila zdůrazňovat politiku konverzace a schopnost, popřípadě možnost reflexe vlastních (často tradičních) interpretací všech zainteresovaných, považuji polemickou diskuzi nad tématem státní suverenity a humanitární intervence za žádoucí a jednoznačně pozitivní. Přiznám se, že bych velmi uvítala, kdyby se podobná diskuze na stránkách tohoto časopisu a v českých odborných periodících obecně nejen rozproudila, ale rozšířila i o další účastníky, o další zorné úhly a o další podněty či postřehy.

Z textu D. Šmihuly *Štátna suverenita dnes a v minulosti*¹ je na první pohled patrné (a autor to sám explicitně uvádí), že jeho argumentace je vedena z pozice tradičního mezinárodního práva. Dalším velmi důležitým rozdílem v přístupu k diskutovanému námětu je skutečnost, že zatímco moje stať se zabývala problematikou státní suverenity a humanitární intervence z hlediska disciplíny teorie mezinárodních vztahů, D. Šmihula se vzhledem ke svému zaměření a k plodné publikační činnosti specializující se na humanitární intervenci soustředil téměř výhradně na mezinárodní právo. Sám již v úvodu, jako by bezděky, připouští nikoli preskriptivní, nýbrž deskriptivní a konceptualizační, částečně v mnoha ohledech též inspirativní charakter teorie mezinárodních vztahů, proti němuž stojí mezinárodní právo jako normativní, preskriptivní a pozitivistická vědecká disciplína. Zatímco tedy *mezinárodní právo* si klade za cíl kodifikaci určitého souboru norem a zaměřuje se spíše na statický aspekt mezinárodní scény, *teorie mezinárodních vztahů* zcela logicky daleko intenzivněji vnímají a zkoumají (ačkoli ne pouze!) aktéry světového dění a jejich interakci. A za ty mezinárodní právo považuje toliko entity s mezinárodněprávní subjektivitou, primárně státy. Totéž míjení je v podstatě reprízováno i v argumentaci o 20. století jako o éře triumfu národního státu, projevujícího se nebyvalým nárůstem nezávislosti a suverenity. Tuto skutečnost nikterak nepopírám, nicméně znovu připomínám, že jsem pojednávala především o tendencích a dynamice vývoje diskutovaného tématu a snažila se stručně načrtnout očekávání pro 21. století.

I z další autorovy argumentace je patrné, že se soustředí na tradiční instituce a instituty a tzv. mezinárodní společenství pojímá v konvenčním slova smyslu, přičemž mu přisuzuje roli arbitra (na pravidlech jeho angažmá i respektování jeho rozhodnutí by ovšem dotčené strany byly předem dohodnuty). Kolega Šmihula uvádí, že „*ak štát pripustí, aby do tohto vzťahu radikálnym spôsobom zasahovala iná moc, jednoznačne stráca veľkú časť suverenity*“,² aniž by však zároveň připomenul, že tomu v takových případech většinou mj. předchází porušení závazku daného vlastním občanům, tj. překročení pravidel domácího právního řádu, dá-li se o právním řádu v některých případech vůbec hovořit.

Sám D. Šmihula připouští, že tradiční koncepce suverenity „*vždy bola do veľkej miery len teoretickým modelom*“.³ V souvislosti s rozporem mezi požadovaným stavem a skutečností považuji za velmi případnou poznámku o rozdílu mezi mezinárodním právem a teorií státu a práva a považuji za chybu, že jsem tuto distinkci v původním textu nepřipomenula a nezdůraznila.

Přiznám se však, že některé autorovy formulace se poněkud zdráhám považovat za pečlivě zvážené a reflektující dostatečný, tolik potřebný odstup. („*Takmer všetci zástancovia*

humanitárnej intervencie si ju v praxi predstavujú tak, že práve USA a iné západné mocnosti budú povolané robiť poriadok v menších rozvojových a postsocialistických štátoch."⁴ Stejně tak se obávám, že v obecném měřítku je tvrzení o tom, že „[š]tát navyše po dvoch storočiach zápasov je skrotený, demokratizoval sa a občania vedia ako s ním zaobchádzať“⁵ stále ještě poněkud paušální, jelikož toto lze vztáhnout toliko na západní země a předpokladem jsou souladné pohledy spolužijících etnik na roli a rozsah státního celku, v němž jsou tyto uspořádány. S tím je nerozdílně spojen i problém definice populace (potažmo aktérů – domácích i zahraničních), neboť „i tá najabsolutistickejšia moc muse-la rešpektovať... [její – pozn. aut.] zvyky a vlastnosti“⁶

Nikde rovněž explicitně ani implicitně neuvádím nic, co by svědčilo o chápání mezinárodní sféry jako pole, kde se v roce 1648 „sformovali suverénne nezávislé štáty (tento stav trvá až do teraz) a že na prelome 20. a 21. storočia sme si povedali, že odteraz ich suverenitu budeme narušovať v mene ľudských práv“.⁷ A model kulečnickových koulí uvádím jako příklad ilustrace a vizualizace vnímání zastánců tradičních/mocenských koncepcí teorie mezinárodních vztahů.

Ve své stati rovněž netvrdím, že humanitární intervence je vynálezem konce 20. století. (Zaznamenávám pouze zintenzivněnou praxi a diskuzi. Ilustrací posunu je podle mého názoru i kolegou Šmihulou konstatovaná stále častější absence procedurálních spouštěčů mechanismu sankcí. Právě v souvislosti s tím se totiž ozývají hlasy tážící se, zda nepřichází čas postupně tuto do jisté míry pokryteckou praxi opustit úpravou jejího teoretického, respektive normativního zázemí.) D. Šmihulou zmiňované rozdělení Afriky bych spíše než za sérii humanitárních intervencí považovala za vícesložkový, komplexní proces dekolonializace s důrazem na lidská práva jako na součást světově uznávaného souboru podmínek fungování demokratické společnosti (západního typu).

Své tvrzení o novosti fenoménu moderního pojetí svrchovanosti, zakládající se na rozdělení mezi sférou domácí a mezinárodní (16. století), bych opět vzhledem k argumentaci z pozice teorie mezinárodních vztahů zasadila do kontextu dějin politické filozofie a připomněla, že ačkoli se sféra domácí a cizí rozlišovaly již v Byzantské říši a v antické polis, nebylo o tom v oněch dobách napsáno žádné rozsáhlé či soubornější pojednání (viz můj odkaz na zkoumání kánonu vědění a interpretací). Stejně tak nenárokuji, aby na světě existovaly rozdílné definice lidských práv (příčemž důvody pro vznik jakési kompromisní definice jsou ryze praktické, tj. důvody vzájemného soužití – bliže viz např. *The Economist*, 18 July 2001).

S vděčností a s omluvou naopak přijímám upřesnění týkající se Charty OSN. Správnou poznámkou je rovněž poukaz na to, že „[c]ielom BR OSN ani nie je ochrana ľudských práv, ale medzinárodného mieru a bezpečnosti“⁸ s tím, že tyto dvě aktivity jsou ovšem velmi úzce propojeny, a dokonce jedna podmiňuje druhou. Jednoznačně přínosný je dále komentář Daniela Šmihuly ke stanoviskům Pierra Hassnera, jehož názory se mi bohužel nepodařilo slyšet v upřesněné či konkretizované podobě, nikoli pouze jako součást širšího a obecnějšího pojednání o tématu humanitární intervence. Pokládám za důležité a podnětné zasadit vždy takováto hlediska do náležitého kontextu a pokusit se je upřesnit. Děkuji rovněž za případnou poznámku k citaci kritérií opravňujících k humanitární intervenci zpracovaná analytiky časopisu *The Economist*. Poukazuje tak na onen palčivý problém klasifikace jednotlivých lidských práv (viz mnou pojednaný oddíl v textu uveřejněném v časopise *Mezinárodní vztahy*, 3/2001), jakož i obsahu, respektive kompletnosti pojmu sebeurčení či spíše práva na sebeurčení.

Za přinejmenším silně spornou pokládám však formulaci o tom, že západní civilizace „bola najvyspelejšia, a tak podobne ako plno iných vecí sa museli prvýkrát objavit práve tam“⁹ (připomeňme si jen např. starou Čínu), což se může snadno jevit jako (zcela zbytečně) zrádná myšlenka.

Jestliže mi Daniel Šmihula vytýká, že jsem „nepodala dostatočne jasné vysvetlenie, aby[ch] zdôvodnila, že práve v súčasnosti musíme kvôli nemu upustiť od zmienej teore-

tickej koncepcie suverenity“,¹⁰ dovolím si zopakovat, že naznačený rozpor mezi teoretickou představou o suverenitě a realitou je sice na mezinárodní scéně přítomen téměř pět století, nicméně teprve na konci 20. století se tato otázka stala předmětem tak široké, intenzivní a do té doby nebyvalé diskuze, jež tu předtím neprobíhala. Dalším důvodem je *současný charakter* globalizace, která je jen jinou formou pokračujícího vývoje světového uspořádání a sociálně-ekonomických procesů. Přiznám se, že jsem rozhodně daleka pokoušet se načrtnout „*nový světový poriadek*“.¹¹ Pominu-li fakt, že to nebylo účelem zmiňované stati, dovolím si poznamenat, že jde o nesmírně komplexní záležitost, na niž autorčina erudice ani sebevědomí při bytí i jen minimální sebekritice momentálně nepostačuje.

V závěru polemické odpovědi D. Šmihuly se opět objevuje zbytečně neseberefektivní argument („*Ved' ak si každá kultúra, každá krajina môže určovať vlastný štandard ľudských práv, aké má ktokoľvek právo jej vnucovať svoju predstavu o ľudských právach....*“),¹² implikující něco, co v mém pojednání zcela chybí. Podle mého názoru jde o určitou (a u tohoto tématu jistě nepotřebnou) polarizaci, kterou lze zaznamenat i v ostře opozici zmíněného tradičního práva, jehož zastáncem Daniel Šmihula je. Obávám se, že na tomto místě se také nejzřetelněji projevuje skutečnost, že autor pomíjí mnou naznačenou a zdůrazňovanou nutnost dialogu a vůbec nekomentuje (pokud registruje a reflektuje) pro stať zcela klíčový aspekt *politiky konverzace*.

Na závěr chci proto zopakovat, že mi jde o parametry či konstitutivní prvky státní suverenity, nikoli o paušální odsudek suverenity jako mezinárodněprávního pojmu. Neodpustím si tak opět odkázat na závěr svého článku, upozorňující na to, že v souvislosti s rostoucím rizikem „*otevřené rozepře, nesouhlasu a násilného konfliktu, je nutné opustit fikci dosažení skutečného konsenzu a (kompromisně) přijmout kompromis jako v mnohém nalahavější a užitečnější výsledek konverzace. Tím se vracím k postulátu studia diskurzu o suverenitě, potažmo intervenci, nikoli suverenity a intervence jako a priori definičních kategorií, studia konverzace politických subjektů a teoretiků ovlivněných kánonem tradice a vlastními vědomými i nevědomými projekcemi. Naprosto nezbytná je přítom pluralita slovníků, respekt ke kulturní diverzitě, otevřenost práva změnám a schopnost mezinárodního společenství počítat se z vývoje a z vlastních chyb. Je třeba si uvědomit, že jakákoli politika konverzace na mezinárodní scéně musí vycházet z principů politiky konverzace jednotlivých politických subjektů...*“¹³

Výše uvedený závěr navíc zřejmě nejvýmluvněji ilustruje rozdílnost zorných úhlů D. Šmihuly jako tradicionalisty a mne jako autorky přinášející pohled ovlivněný postmoderními koncepcemi a konstruktivismem; především ale dokresluje skutečnost, že zatímco kolega Šmihula se ve svém zaujetí praxí humanitární intervence soustředil výhradně na sféru *mezinárodního práva*, účelem mé stati – jak jsem ostatně uvedla – bylo poukázat na tendence v současném vývoji *teorií mezinárodních vztahů*, tedy oboru výrazně interdisciplinárnějšího. Na rozdíl od D. Šmihuly jsem skutečně přesvědčena o tom, že tzv. vestfálský systém moderních států podléhá výrazné erozi (ačkoli toto téma by si zasloužilo daleko delší a hlubší diskuzi, v níž rovněž v české vědecké komunitě doufám – viz analyticko-kritická a publikační činnost P. Druláka). U svrchované moci jde totiž vždy o *míru/rozsah* kontroly nad vlastním obyvatelstvem, přičemž ovšem v dnešní době řada vlivných členů populace není ostře či jednoznačně teritoriálně vymezena (a v jistém slova smyslu omezena).

¹ Šmihula, Daniel: Štátna suverenita dnes a v minulosti. Mezinárodní vztahy, ročník 36, rok 2001, číslo 4, s. 81–88.

² Tamtéž, s. 81.

³ Tamtéž, s. 82.

⁴ Tamtéž, s. 82.

⁵ Tamtéž, s. 82.

⁶ Tamtéž, s. 83.

DISKUZE: ODPOVĚĎ NA POLEMIKU

⁷ Tamtéž, s. 84.

⁸ Tamtéž, s. 84.

⁹ Tamtéž, s. 85.

¹⁰ Tamtéž, s. 86.

¹¹ Blíže viz tamtéž, s. 86.

¹² Tamtéž, s. 86.

¹³ Königová, Lucie: Teorie státní suverenity a praxe intervence. Mezinárodní vztahy, ročník 36, rok 2001, číslo 3, s. 54.